

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN CİNSİYET VE OKUL TÜRÜNE GÖRE SALDIRGANLIK DÜZEYLERİ İLE EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ (ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ)¹

ANALYSIS AND EXAMINATION OF AGGRESSION LEVELS AND EMPATHETIC TENDENCY LEVELS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO THE TYPE OF SCHOOL AND GENDER (CASE OF ÇORUM PROVINCE)

Doç. Dr. Filiz Fatma ÇOLAKOĞLU

Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Nadir SOLAK

Çorum Seydim İlköğretim Okulu Beden Eğitimi Öğretmeni

Özet

Bu çalışma ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türüne göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasında farkı incelemek amacı ile yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak Çorum il merkezinde ortaöğretim kurumunda öğrenim gören rastgele yöntemle seçilmiş toplam 514 (266 erkek; 248 bayan) ortaöğretim öğrencisine, Kiper (1984) tarafından geliştirilen "Saldırganlık Envanteri" ile Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" uygulanmıştır. Verilerin analizinde, "Çok Değişkenli Varyans Analizi (Manova)", "Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova)" ve varyans analizi sonucunda, farkın kaynağını belirlemek amacıyla "Scheffe" testi kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan 514 ortaöğretim öğrencisinden elde edilen verilere göre; yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık görülmezken ($p>0.05$), atılgan saldırganlık puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Bayan öğrencilerin atılganlık puanları ($56,26\pm 9,48$) erkek öğrencilerin atılganlık puanlarından ($54,29\pm 8,61$) daha yüksektir. Empatik eğilim puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Bayan öğrencilerin empatik eğilim puanları ($68,20\pm 10,38$), erkek öğrencilerin empatik eğilim puanlarından ($65,60 \pm 8,56$) daha yüksektir. Atılganlık ve empatik eğilim ile ilgili bulgular bayanlar lehine anlamlı çıkmıştır.

Okul türü değişkenine göre, genel, edilgen ve atılgan saldırganlık ve empatik eğilim üzerine yapılan istatistiksel sonuçlar, öğrenciler arasında anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyarken ($p>0.05$), yıkıcı saldırganlık ve empatik eğilim üzerinde

¹Bu çalışma, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda hazırlanan Yüksek Lisans Tezinin bir kısmından üretilmiştir.

anlamli bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Empatik eğilim puanları lise türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Meslek Lisesi öğrencileri ile fen, anadolu öğretmen ve anadolu lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanları ($68,39\pm 9,63$) Meslek Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanlarından ($65,63\pm 9,98$) daha yüksek olduğu ve daha fazla empatik eğilime sahip oldukları sonucu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Saldırganlık, Empati, Öğrenci, Ortaöğretim

Abstract

This study was performed to examine the difference between the offensiveness levels and empathetic tendency levels of secondary school students according to the type of school and gender. As data collection tool "Aggression Inventory" developed by Kiper (1984) and "Empathic Tendency Scale" developed by Dökmen (1988) were applied to randomly selected 514 secondary school students (266 male; 248 female) who are having education in secondary schools in Çorum Province. Multivariate Analyses Of Variance (MANOVA), One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used in analysis of data and Scheffe test was used in order to determine the source of the difference as a result of variance analysis.

According to data collected from 514 secondary students included in the study, while no significant differences were found between genders in terms of destructive, passive and general aggression scores ($p>0.05$), significant difference was found between genders in terms of impulsive aggression ($p<0.05$). Female students ($56,26\pm 9,48$) showed higher scores than males ($54,29\pm 8,61$) in terms of impulsive aggression. Significant difference was found between genders in terms of empathic tendency. Female students ($68,20\pm 10,38$) showed higher scores than male students ($65,60 \pm 8,56$) in terms of empathic sensitivity. Findings related to hardness and empathic tendency was found to be in favor of women.

Statistical analysis performed in terms of general, passive and impulsive aggression and empathic tendency according to school type revealed that there were no significant differences between students ($p>0.05$), while significant differences were found in terms of destructive aggression and empathic tendency ($p<0.05$). There was significant difference found between schools in terms of empathic tendency ($p<0.05$). Significant differences were found between vocational high school and science high school, anatolian teacher high school and anatolian high school ($p<0.05$). Empathic tendency scores of science high school, anatolian teacher high school and anatolian high school ($68,39\pm 9,63$) showed higher scores than vocational high school and general high school.

Key Words: Aggression, Empathy, Student, Secondary School

GİRİŞ

Saldırganlık içeren davranışların günlük yaşamımız içerisinde sıkça yer alması, hayatımızı olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Bu tür olumsuz davranışlar okulda, çarşıda, parkta, pazarda ve spor alanları gibi birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Saldırganlık içeren davranışlar toplumumuzda huzursuzluklar yaşanmasına, dostça ve kardeşçe bir yaşam sürmemize engel olmaktadır. Bu olumsuz davranışlara insanlar arası iletişimdeki eksikliklerin sebep olduğu bilinen bir gerçektir.

Saldırganlık, bir canlının başka bir varlığa zarar vermesi şeklinde açıklanabilir. Saldırgan davranışlar; bir eşyayı fırlatıp atmaktan tutun da bir insanı yaralamak, kendi bedenine zarar vermek, bir kişiyi tehdit etmek, birini toplum önünde küçük düşürmek, bir

başkasına küfür etmeye ya da onu yok saymaya kadar uzanan geniş bir yelpazeyi içerisine almaktadır. Saldırganlık, bir veya birkaç canlının bir veya birden fazla canlıya fiziksel açıdan ve psikolojik açıdan zarar vermesidir. Saldırganlık sonucunda saldırıya uğramış kişide fiziksel ve ruhsal tahribat ortaya çıkar.

İnsandaki saldırgan duyguların nedenini açıklayan en eski görüş, saldırganlığın insanın biyolojik yapısında var olan bir özellik olduğuna ilişkindir. Bu görüşün en önemli savunucularının başında Freud gelmektedir¹⁶. Freud insanda yalnızca iki temel dürtünün var olduğunu ileri sürmüştür: Yapıcı içsel enerji “libido” ve yıkıcı saldırganlık enerjisi “thanatos”. Her insanın içinde güçlü, kendi kendini yıkıcı içgüdülerin bulunduğu savunmuş ve bazen içe bazen de dışa dönük olarak gerçekleştirilebilen bu içgüdülere ölüm arzuları adını vermiştir. Bu içgüdüler içe dönük olarak etkinleştiklerinde, insanların enerjilerini kısıtlamalarına, kendilerini cezalandırmalarına, “mazohistik” olmalarına ve aşırı durumlarda intihar etmelerine neden olmaktadır. Dışa dönük olarak etkinleştiklerinde ise saldırgan, savaşçı davranışlarında anlatım bulmaktadır.

Saldırganlığı harekete geçiren bazı nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerden biri öfke diğeri ise engellemedir. Kişinin, kaygı ve korku gibi, hoş olmayan bir durumda verdiği ilk tepkilerden biri öfkelenmektir. Saldırganlık ise, genel olarak öfkenin doğrudan ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır¹⁹. Saldırganlığı tetikleyen nedenlerden biri de hayal kırıklığı, bir başka deyişle engellemedir. Saldırgan davranış, engelleme duygusuyla birlikte ortaya çıkan tipik bir davranıştır. Saldırgan davranışlardan bazıları engelleme duygusunu ortaya çıkaran durumun ortadan kalkmasına yardımcı olurken, bazılarıysa durumu daha da kötüleştirir.

İnsanlar arası ilişkilerde iletişim becerisi gelişmiş insanlar karşısındaki kişileri doğru bir şekilde anlamaktadırlar. Bunun yanı sıra iletişim becerileri zayıf insanlar ise hem kendi düşüncelerini karşı taraftaki insana anlatamamakta, hem de karşısındaki insanı doğru bir şekilde anlayamamaktadırlar. İletişimde görülen bu eksiklikler sonucunda ise bireylerin saldırgan davranışta bulunma eğilimleri artmaktadır.

İnsanlar arasındaki iletişim becerilerini geliştirmek için gerekli olan davranış biçimlerinden bir tanesi de empatik davranış biçimidir. Empati yeteneği gelişmiş bir insanın karşısındaki insanları daha iyi anladığı ve olumlu ilişkiler kurduğu düşünülmektedir.

Empati, bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır. Rogers’in tanımı bugün genel olarak herkesin üzerinde uzlaştığı, katı bir nitelik taşımayan şekliyle şöyledir: Bir kişinin kendisini, karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine “empati” adı verilir.

Empati kurmak, empati kuran kişiyi geliştirir, olgunlaştırır, daha fazla yardımsever yapar ve insanlarla yakın ilişkiler kurmasına yardımcı olur. Bu nedenle dinlemesiyle insanları anlayan ve değer veren insan, öyle bir güven ve anlayış ortamı oluşturur ki, bu ortam içinde herkes onu özler, onunla beraber olmak ve onu izlemek ister.

Empatinin doğumla birlikte kazanıldığını ortaya koyan araştırma bulguları da var olmakla beraber empatinin öğretilen bir süreç olarak eğitim vasıtasıyla geliştirilebilir olması önemlidir.

Günümüzde okullar; çocuk ve gençleri sadece gelecekteki meslek yaşamlarında ortaya çıkabilecek sorunların üstesinden gelebilecek bilgi, beceri ve yetilerle donatmakta kalmayan, bunların ötesinde, sayılan amaçlar doğrultusunda öğrencilerin eğitime en duyarlı oldukları çağlarda, onlara uygun davranışlar ve alışkanlıklar kazandıran kurumlar olma özelliği

taşımaktadır. Çocuklar ve gençler hoşgörülü, demokratik, paylaşımcı ve yardımsever olmanın kural ve bilincini okullarda öğrenirler.

Empati eğitimi verilen ilkökul öğrencilerine saldırgan davranışlarının azaldığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Empati eğitimi sonrasında çocukların saldırganlıklarının düştüğünü, öz-saygı ve sosyal yeterliklerinin ise arttığını kaydetmişlerdir. Şiddeti önleme amacı taşıyan eğitim programlarının hemen hepsi empati eğitimini de kapsadığı vurgulanmaktadır. Araştırmalar sonucunda genel olarak empatik beceriler ile davranım sorunları arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Davranım sorunlarının azaltılmasında ya da engellenmesinde empatik becerilerin artırılması önerilmektedir.

Eğitim ortamlarında empati, gerek eğitimciler ve öğrenciler arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasında ve eğitim programlarının hazırlanıp uygulanmasında bir araç, gerekse ilerde eğitim sektöründe çalışmayı planlanan kişilere kazandırılması gereken bir özellik olması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Bütün bu bilgiler ışığında çalışmamızın amacı, ortaöğretim öğrencilerinin cinsiyet ve okul türü göre saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasında farkı incelemektir.

YÖNTEM

Araştırma 2010–2011 eğitim-öğretim yılında Çorum il merkezinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören ve rastgele yöntemle seçilmiş 248'si (% 48,2) kadın, 266'si (% 51,8) erkek olmak üzere toplam 514 ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır.

Veri toplama araçları olarak, araştırmada bir kişisel bilgi formu ve iki farklı ölçek kullanılmıştır. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması araştırmacı tarafından yapılmış, Kiper (1984) tarafından geliştirilmiş 30 maddeden oluşan "Saldırganlık Envanteri" kullanılmıştır. Envanter, yıkıcı saldırganlık, atılganlık ve edilgen saldırganlık için üç alt test içermektedir. Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 29; atılganlıkla ilgili maddeler 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21, 28; edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27, 30. maddelerdir. Her alt test 10 sorudan oluşmaktadır. Sorular, "bana hiç uymuyor" ve "bana çok uyuyor" uçları arasında değişen 7'li likert tipidir. Envanterin tümüne ilişkin elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

"Empatik Eğilim Ölçeği" (EEÖ), bireylerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmek amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilmiştir. Dökmen (1988) "Empatik Eğilim Ölçeği"ni, kendisinin "Aşamalı Empati Sıralaması Modeli"nin teorik özünden hareketle geliştirmiştir. EEÖ likert tipi bir ölçek olarak hazırlanmış, 20 maddeden oluşan empatik eğilim ölçeğinin maddelerinin yaklaşık yarısı (evet) deme eğilimlerini dengelemek için negatif yazılmıştır. EEÖ'de her bir maddenin karşısına 1'den 5'e kadar dereceler yer almaktadır. Bireyler her bir maddenin yanındaki maddenin 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmektedirler. Dökmen (1988) tarafından "Empatik Eğilim Ölçeği", 70 kişilik üniversite grubuna üç haftalık ara ile iki defa uygulanmış ve her ikisinden elde edilen puanlar arasındaki korelasyon, testin tekrarı güvenilirlik katsayısı .82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin tek ve çift maddelerinden alınan puanlar arasındaki korelasyon .86 olarak hesaplanmıştır. Dökmen (1988) tarafından 24 kişilik bir gruba "Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişisel Tercih Envanterinin "Duyguları Anlama Alt Ölçeği" uygulanmış, ölçek puanları arasındaki korelasyon .68 olarak tespit edilmiştir.

Öğrencilerin kişisel özellikleriyle ilgili (cinsiyet ve okul türü) bilgileri elde etmek için bilgi formu kullanılmıştır.

Veri toplama aracı, örnekleme giren öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Çalışmada SPSS 16.0 programı kullanılmıştır. Öğrenciler ile ilgili bilgilerin değerlendirilmesinde frekans (f), yüzde (%) hesaplanmıştır. Verilerin istatistiksel analizinde üç farklı istatistiksel işlem uygulanmıştır. Bu işlemler şunlardır:

a) Grupların birden fazla bağımlı değişken bakımından farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) kullanılmıştır.

b) MANOVA sonuçlarına göre anlamlı farklılık tespit edilmiş grupların varyans analizinde Tek Yönlü Varyans Analizi ANOVA kullanılmıştır.

c) Tek yönlü varyans analizinden çıkan farkın kaynağını belirlemek amacıyla Scheffe testi kullanılmıştır.

Araştırmadaki istatistiksel analizler için anlamlılık düzeyi 0.05 ve 0.01 olarak ele alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA)

Değişken	Cinsiyet	N	X	ss	Sd	F	p
Yıkıcı Saldırganlık	Bayan	248	42,04	11,87	1-512	1,520	,218
	Erkek	266	43,26	10,54			
Atılğan Saldırganlık	Bayan	248	56,26	9,48	1-512	6,110	,014*
	Erkek	266	54,29	8,61			
Edilgen Saldırganlık	Bayan	248	39,98	12,57	1-512	1,961	,162
	Erkek	266	38,50	11,33			
Genel Saldırganlık	Bayan	248	138,28	26,36	1-512	1,063	,303
	Erkek	266	136,05	22,61			
Empatik	Bayan	248	68,20	10,38	1-512	9,679	,002*
	Erkek	266	65,60	8,56			

*p<.05

Yıkıcı (Wilks' Lambda (Λ)= 0,980, F(2,511)=5,099, p=0,006<0.05), atılğan (Wilks' Lambda (Λ)= ,977, F(2,511)=6,013, p= ,003<0.05), edilgen (Wilks' Lambda (Λ)= ,975, F(2,511)=6,508, p= ,002<0.05) ve genel (Wilks' Lambda (Λ)= ,979, F(2,511)=5,425, p= .005<0.05) saldırganlık ve empatik eğilim üzerine yapılan MANOVA sonuçları, bayan ve erkek öğrencilerin anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir (p>0.05). Atılğan saldırganlık puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F(1,512)=6,110, p= .014<0.05). Bayan öğrencilerin atılğanlık puanları (56,26± 9,48) erkek öğrencilerin atılğanlık puanlarından (54,29±8,61) daha yüksektir. Empatik eğilim puanları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F(1,512)=9,679, p=.002<0.05). Bayan öğrencilerin empatik eğilim puanları (68,20±10,38), erkek öğrencilerin empatik eğilim puanlarından (65,60 ± 8,56) daha yüksektir.

Tablo 2. Ortaöğretim Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin Okul Türü Değişkenine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) Testi Sonuçları

Değişken	Okul Türü	N	X	ss	Sd	F	p	Anlamlılık
Yıkıcı Saldırganlık	Genel L.	160	43,39	0,45	2-511	2,565	,078	-
	Meslek L.	193	43,46	11,62				
	Fen, A. Ö.ve A.L.	161	41,02	11,33				
Atılğan Saldırganlık	Genel L.	160	55,49	9,55	2-511			-
	Meslek L.	193	54,31	9,37				
	Fen, A. Ö.ve A.L.	161	56,10	8,17				
Edilgen Saldırganlık	Genel L.	160	38,83	12,22	2-511			-
	Meslek L.	193	39,79	11,93				
	Fen, A. Ö.ve A.L.	161	38,91	1,77				
Genel Saldırganlık	Genel L.	160	137,71	23,90	2-511			-
	Meslek L.	193	137,55	26,27				
	Fen, A. Ö.ve A.L.	161	136,03	22,94				
Empati	Genel L. (1)	160	66,79	8,79	2-511	3,695	,026*	3-2
	Meslek L. (2)	193	65,63	9,98				
	Fen, A. Ö.ve A.L. (3)	161	68,39	9,63				

*p<.05

Genel (Wilks' Lambda (Λ)= ,985, F(4,1020)=1,946, p= .101>0.05), edilgen (Wilks' Lambda (Λ)= ,985, F(4,1020)=1,936, p= .102>0.05.) ve atılğan (Wilks' Lambda (Λ)= ,983, F(4,1020)=2,151, p= ,073>0.05) saldırganlık ve empatik eğilim üzerine yapılan MANOVA sonuçları, okul türü değişkenine göre öğrencilerin anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koyarken, yıkıcı saldırganlık ve empatik eğilim üzerinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Wilks' Lambda (Λ)= ,979, F(4,1020)=2,731, p= ,028<0.05).

Ortaöğretim öğrencilerinin yıkıcı saldırganlık düzeylerinin okul türü değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir (p>0.05). Empatik eğilim puanları okul türü değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir (F(2,511)=3,695, p= ,026<0.05). Meslek Lisesi öğrencileri ile Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanları (68,39±9,63) Meslek Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanlarından (65,63± 9,98) daha yüksektir.

TARTIŞMA

Araştırma sonuçlarına göre ortaöğretim öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri incelendiğinde, cinsiyet değişkeni açısından genel, yıkıcı ve edilgen

saldırganlıkta anlamlı bir farklılık görülmezken, atılgan saldırganlık ve empatik eğilim açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir (Tablo 1). Ortaöğretimde okuyan bayan öğrencilerin atılganlık düzeylerinin ve empatik eğilim düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Yapılan bir araştırmada, cinsiyetler arasında saldırganlığın nasıl ifade edildiğini sistematik olarak incelemişler. Araştırma sonunda kızların ve erkeklerin aynı derecede saldırganlık gösterdiği sonucuna varmışlardır.

Başka bir çalışmada, anne-baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkiyi karşılaştırmışlar, öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık puanlarında anlamlı farklılıkların bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Tuzgöl (1998), yapmış olduğu araştırmada cinsiyet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemiş, erkeklerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Filiz (2009) ise farklı ortaöğretim kurumu öğrencilerinin saldırganlık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla empatik eğilim puanlarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Yukarıda bahsedilen araştırma bulguları ile bu araştırmanın sonucu elde edilen bulgular birbirine paralellik göstermektedir. Bulgular saldırganlığın cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmaya neden olmadığını ortaya koyarken, atılganlık ve empatik eğilim ile ilgili bulgular bayanlar lehine anlamlı çıkmıştır. Bayanların erkeklere oranla daha atılgan ve empatik eğilime sahip olması ise toplumumuzdaki yetiştirilme tarzıyla açıklanabilir. Bayanlardaki gelişmiş sosyalleşme, kendi haklarını korumaları kadar başkalarının haklarına da saygı göstermeleri onları daha atılgan ve empatik yapmaktadır. Bayanlar toplumumuzda erkeklere oranla duygusal tepkilerini açıkça gösterirken erkekler daha çekingen davranmaktadırlar ve çekingen bir yapıya sahiptirler. Bu da erkeklerde bayanlara oranla daha düşük bir empati düzeyine ve atılgan olmaya neden olmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin saldırganlık envanteri alt boyutlarından aldıkları puanlar, okul türü değişkeni açısından incelenen manova analizi sonucunda ortaöğretim öğrencilerinin yıkıcı, atılgan, edilgen ve genel saldırganlık alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin, Meslek Lisesi ve Genel Lise öğrencilerinden daha fazla empatik eğilime sahip oldukları tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çalışma sonuçlarıyla paralel olarak, literatür de okul türü ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığından söz edilebilir. Örneğin, Şahin (2007); psikolojik ihtiyaçları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri incelemek üzere yapmış olduğu çalışmada, okul türü kapsamındaki iki gruptan birini Genel Lise öğrencileri, diğerini ise Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre iki okul türü arasında saldırganlık değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Benzer şekilde Yeğen (2008), ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi isimli araştırmasına göre Genel Lise ve Anadolu Lisesi şeklinde gruplandırılan okul türü ile saldırganlık ölçeği tüm alt boyutlarında ve saldırganlık ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Filiz (2009), farklı ortaöğretimde öğrenim gören öğrencilerinin saldırganlık ve empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş olup lise öğrencilerinin okul türü değişkeni açısından saldırganlıklarının farklılaşmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yapılan bir çalışmada Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin benlik algı düzeyleri ile empatik eğilim ve empatik beceri düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, benlik algı düzeyleri düşük olan öğrencilerin empatik eğilim düzeylerinin daha yüksek olduğu, lise 4. sınıf öğrencilerinin 1. sınıf öğrencilerine göre empatik eğilim puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuş, mesleği isteyerek ve istemeyerek/tesadüfi seçen öğrenciler ile hemşirelik veya laborantlık bölümünde okuyan öğrencilerin empatik eğilim puanları arasında bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

Rehber (2007) ise araştırmasında ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarında fark olup olmadığını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre empatik eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık davranışları, empatik eğilim düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre hem empatik eğilim düzeylerinin hem de problem çözme davranış düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Anderson ve ark. (2003), gençlerde şiddet içerikli videolar ve oyunlarla saldırganlık arasındaki ilişkileri 90 kişilik bir örneklem grubu üzerinde inceledikleri araştırma sonucunda, televizyonlarda şiddet içerikli filmlerle videoların ve oyunların gençlerde saldırganlık davranışlarını tetiklediği bulgusunu elde etmişlerdir.

Efiliti (2006); ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi isimli araştırmasının sonucunda erkek öğrencilerin saldırganlık puanları, kız öğrencilerin saldırganlık puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları okul türü değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığını tespit ederken, Ticaret Lisesi ve Genel Lise öğrencilerinin saldırganlık puan ortalamaları, diğer lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarından yüksek olduğunu belirtmişler. Lise 1 ile lise 3. sınıfta okuyan öğrencilerin puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, lise 2. sınıfta okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları, lise 1 ve lise 3'te okuyan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu tespit etmişlerdir. Yani lise 2'nci sınıfta okuyan öğrencilerin lise 1. ve lise 3. sınıfta okuyan öğrencilere göre saldırganlık puanlarının daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

Ağlamaz (2006), lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışını, çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin kendini açma düzeyi ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, kendini açma düzeyleri düşük öğrencilerin saldırganlık puanları, kendini açma düzeyi yüksek olan öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanları, öğrenim gördükleri okul türü, cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığa neden olurken, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir.

Araştırma sonuçlarımıza göre okul türü değişkeni saldırganlık açısından anlamlı bir farklılığa neden olmazken, empatik eğilim açısından Fen, Anadolu Öğretmen ve Anadolu Lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanları genel lise ve meslek lisesi öğrencilerinin empatik eğilim puanlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç akademik başarısı yüksek olan öğrencilerden oluşan ve sınavla öğrenci alan okulların empatik eğilimlerinin daha yüksek çıkması, akademik başarının empatik eğilimi arttırdığı düşüncesini ortaya koymaktadır.

Toplumda ilk eğitim yeri olan ailede şiddet ve saldırganlığın ortadan kaldırılması ve aile içinde karşılıklı anlayış, hoşgörü, empati gibi iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik bilgilendirme, ilgili bakanlık ve kurumlar tarafından çeşitli aktivitelerle insanlara

kazandırılabilir. Eğitim ve öğretim kurumlarında işlenen tüm programların içerisinde şiddet ve saldırganlığı azaltmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik sosyal, sportif ve kültürel etkinlikler organize edilebilir. Eğitim ve öğretim programlarına karşılıklı anlayış ve hoşgörüyü geliştirecek empati dersleri konmalı veya başka dersler içerisinde empatik düşünce işlenerek toplumdaki birlik ve beraberliğin geliştirilmesine katkıda bulunula bilinir.

KAYNAKÇA

- AĞLAMAZ, T. (2006). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ANDERSON, C.A., MURPHY, C.R. (2003). Violent Video Games and Aggressive Behavior in Young Women. *Aggressive Behavior*. 29:423-429.
- CRICK, N.R., GROTPETER, J.K. (1995). Relational Aggression, Gender, and Social Psychological Adjustment. *Child Development*. 66:710-722.
- CÜCELOĞLU, D. (2002). Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim Donanımları. İstanbul: Remzi Kitabevi (6. Basım), s.138.
- CÜCELOĞLU, D. (1992). İçimizdeki Çocuk. Ankara: Remzi Kitabevi (1. Basım), s.64
- DERVENT, F. (2007). Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ve Sportif Aktivitelere Katılımla İlişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DÖKMEN, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 21(1-2):155-190.
- DÖKMEN, Ü. (2008). Yaşama Yerleşmek; Küçük Şeyler 3. Ankara: Remzi Kitabevi (5. Basım), s.157.
- DÖKMEN, Ü. (2009). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Remzi Kitabevi (5.Basım), s.157.
- DURAK, N.(2006). Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlıklarını Belirlemeye Yönelik Sosyal Uyum Düzeyinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EFİLTİ, E. (2006). Ortaöğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERGÜL, H.F. (1995). Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin Benlik Algı Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FİLİZ, A. (2009). Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- FREEDMAN. J.L., SEARS, D.O., CARLSMITH, J.M. (1998). Sosyal Psikoloji. Ankara: İmge Kitabevi, s.239. (Çev. DÖNMEZ, A. (1989).
- KAHRAMAN, H., AKGÜN, S. (2008). Empati Becerileri Eğitiminin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Empati Becerilerine ve Sorun Davranışlarına Etkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 15(1):15-23.

- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (2005). Yeni İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş. İstanbul: Evrim Yayınevi 10. Basım, s.349.
- KARATAŞ, Z.B. (2005). Anne Baba Saldırganlığı ile Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi. 317:30-39.
- KİPER, İ. (1984). Saldırganlık Türlerinin Çeşitli Ekonomik, Sosyal ve Akademik Değişkenlerle İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖKNEL, Ö. (1995). Kişilik: Kaygıdan Mutluluğa. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi 13. Basım, s.44.
- ORHUN, A. (1992). Fair-Play Okul Sporunda Bir Eğitim İlkesidir. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi.
- REHBER, E. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UĞUR, A. (2007). Oluşturmacı Sosyal Bilgiler Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Tekniği Kullanımının Öğrencilerin Empatik Düşünme Becerilerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- URAL, S.N. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Empatik Eğilim Düzeylerine Sosyal Bilgiler Dersinin Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN, E.S. (2007). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUZGÖL, M. (1998). Anne-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- YEĞEN. B. (2008). Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal uyumları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kadıköy İlçesi Örneği. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.